

ПРОБЛЕМИ МІЖМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ (на матеріалі сучасної німецької мови)

Н.В. Меншикова

Київський національний лінгвістичний університет

У сучасному перекладознавстві актуальним, цікавим і малодослідженим є питання з'ясування особливостей перекладу мовних одиниць та комплексів, що використовуються мовцями для вираження вербального спілкування між носіями мови (Скаб 2002:44).

Мова як інструмент вербальної комунікації є важливою і невід'ємною частиною культури, і всі особливості її структури та функціонування можуть вважатись транслятором культури певного мовного колективу. Вивчення різних сторін вербальної комунікації в аспекті культурної обумовленості викликає великий інтерес у перекладознавців. Незважаючи на унікальність, специфіку кожної культури, можна знайти багато спільного в багатьох культурах і відповідно у мовах, які вербалізують ці культури, адже існують міжмовні відповідності, обумовлені спільністю понятійних систем у представників різних мов.

Вчені нашого часу (Б.О. Серебренников, О.С. Кубрякова, О.О. Уфімцева та інші) виокремлюють дві картини світу – концептуальну та мовну. Концептуальна картина світу багатша за мовну картину, оскільки в її творенні беруть участь різні типи мислення, зокрема і невербальні. Мовна картина світу виконує дві основні функції: детермінацію основних елементів та виявлення засобами мови концептуальної картини світу.

Кожна мова створює свою, притаманну тільки їй, “мовну картину світу”, чим часто і ускладнює сам процес перекладу. Один і той же зміст може по різному сприйматись і бути основою для формування і розуміння різних трансформацій. Тому для перекладача конче важливо пам'ятати, що переклад – це взаємодія не тільки двох мов, але і двох різних менталітетів. Ефективність міжмовної комунікації великою мірою залежить від того, наскільки переклад близький до оригіналу, наскільки він зрозумілий тим, для кого перекладається. Тобто міжмовна комунікація залежить від осягнення мовної і комунікативної компетенції перекладача, від його вміння правильно вибрати той чи інший варіант перекладу, вдаючись при цьому до різних лексичних трансформацій.

З точки зору В.Н.Комісарова, “...специфіка перекладу, яка відрізняє його від всіх інших видів мовного посередництва, полягає в тому, що він призначається для повноправної заміни оригіналу і що рецептори перекладу вважають його повністю тотожним вихідному тексту” (Комісаров 2001:116). Разом з тим не викликає сумніву той факт, що досягти абсолютної тотожності в перекладі неможливо, але це не заважає здійсненню міжмовної комунікації. Намагання передати в перекладі абсолютно все, що є в оригіналі, дуже часто призводить до непорозуміння і дає небажані результати. Наприклад, ми повинні перекласти на українську мову з німецької речення “Sie sitzen gemütlich im Wohnzimmer und unterhalten sich”. Крім понятійного повідомлення, ми знаходимо в цьому реченні ще й інші елементи інформації, а саме: “gemütlich sitzen” означає “сидіти зручно, у затишку”, “Wohnzimmer” – „житлова кімната“, дієслово “sich unterhalten” – є зворотним і його треба перекласти із зворотною часткою “ся” - “розмовлятися”. Якщо ми все це врахуємо при перекладі, то отримаємо такий варіант: “Вони сидять зручно у жилій кімнаті і розмовляються.” Зрозуміло, що такий переклад суперечить внутрішнім законам української мови і певною мірою не є коректним. І ми перекладаємо це речення: “Вони сидять у затишній вітальні і розмовляють.” Як правило, тут йдеться не про тотожні відношення між змістом оригіналу і перекладу, а про “еквівалентність” перекладу.

Необхідною і важливою умовою еквівалентності перекладу повинно бути збереження мети комунікації. Для досягнення цієї мети перекладачеві необхідно здійснювати формальні перетворення, які в перекладознавстві називаються “лексичними трансформаціями”.

Я.І.Рецкер під лексичними трансформаціями розуміє “...прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення іншомовного слова в контексті і знаходимо йому ...відповідне, не співпадаюче із словником” в рідній мові (І.Я.Рецкер 1974:38). Найпоширенішими є сім типів трансформацій:

- диференціація значення;
- конкретизація значення;
- генералізація значення;
- змістовний розвиток значення;
- антонімічний переклад;
- цілісне перетворення;
- компенсація втрат у процесі перекладу.

Інколи спостерігається поєднання окремих прийомів трансформації, найчастіше - двох перших: конкретизації та диференціації. В оповіданні Л.Тома “Весілля” читаємо: “*Wie sie hereinkamen, sind sie zuerst auf den Pfarer los, und dann hat Tante Gutsi die Tante Frieda geküsst...*” (L. Thoma 1986:51). Дослівно перекласти вираз “auf jemanden los sein” – “ринутись на когось” - не можна, тому ми диференційовано конкретизуємо значення залежно від контексту і одержуємо такий варіант перекладу: “*Коли вони ввійшли, то спочатку привітались із священиком, а потім тітка Гутсі поцілувала тітку Фріду...*”. Очевидно, що кожна лексична трансформація вимагає від перекладача досконального знання лінгвальних та екстралінгвальних властивостей тексту.

Часто перекладач вимушений застосувати прийом змістовного розвитку значення, коли словарні відповідності замінюють контекстуальними, які логічно пов'язані з ними змістовно. Сюди належать різні метафоричні та метонімічні заміни. У Е.Кестнера є вірш під назвою “Die Zeit fährt Auto”, цю метафору

(персоніфікацію) ми можемо перекласти так: “Плин часу”, або “Шалений час”, що повністю передає зміст даного речення.

Спостерігаючи ділові переговори на фірмі “К”, знаходимо теж певну кількість лексичних перетворень, які, проте, не міняють змісту висловленого, а, навпаки, передають його красивою українською мовою. Цікавими у цьому плані є такі факти мови:

...Geht es?	- Це можливо
Ich faxe später meine Auskunft	- Я пізніше повідомлю факсом про своє прибуття.
...Ich möchte bitte zwei Plätze nach München buchen.	- Я хотів би замовити два квитки на Мюнхен.
Tut mir leid. Die Maschische am 3.11 ist voll.	- Мені дуже жаль. Квитків на 3.11 немає.

Українською мовою не можна сказати “факсувати про щось”, тому речення перекладається відповідно з вживанням даного слова в рідній мові “повідомити факсом”.

В обох реченнях німецькі слова “Platz” та „Maschine“ перекладаються на українську мову як “квиток”. Такі трансформації є прийомом цілісного перетворення і тут ми спостерігаємо логічний зв’язок між планом вираження іноземної мови і рідної мов.

У перекладацькій практиці використовується також і прийом антонімічного перекладу, коли замінюється певне поняття оригіналу на протилежне поняття в перекладі з відповідною зміною всього вислову для збереження плану змісту:

- Kann ich Frau Tekler sprechen.	- Я можу поговорити з пані Теклер?
- O, tut mir leid. Sie ist unter einer anderen Nummer zu erreichen.	- На жаль, у неї інший номер. Крім того, її зараз немає <u>на роботі</u> .
Außerdem ist sie im Moment nicht <u>im Haus</u> .	

У даному випадку антонімізуються слова “Haus” – “дім” і “робота”, хоча вони поза контекстом не є прямими антонімами, а лише антонімічні за значенням.

Застосування антонімічного перекладу може бути продиктоване і екстралінгвальними вимогами. В німецькій мові про людей похилого віку говорять із великою повагою, називаючи їх “Senioren”, „Seniorenheim“. Пор.: в українській мові “будинок для людей похилого віку”, в російській мові “богодельня” – створена Богом.

Національна специфіка в лексичних системах різних мов, їх типологічні властивості проявляються при зіставленні семантичних полів. Їх “накладання” дає можливість виявити як суттєво загальне для мов, які порівнюються, так і специфічне в структурі лексики як системи для кожної мови. При перекладі необхідно враховувати специфіку лексичних номінацій у кожній окремій мові, їх семантичні межі та парадигматичну значущість у складі поля як структури. Пор. фрагмент семантичного поля, який відображає “дерево”, “ліс”, “дрова”: дерево - Baum, ліс – Wald, дрова – Holz. Українською мовою можна сказати – “валити ліс і валити дерево”, німецькою мовою говоримо “die Bäume, das Holz fällen“. Або німецький вираз „Wald der Haare“ перекладається на українську мову як “купа волосся”. А от вираз з німецької мови “er ist aus anderem Holz geschnitten“ перекладається на українську мову “він зроблений з іншого тіста”. Ще один приклад: в Німеччині на дверях стоять позначки “ziehen” та “drücken”, що вказують на напрямок відкривання дверей. Українською мовою ці дії позначаються “до себе” – “від себе”.

У Л.Тома в оповіданні “Весілля” читаємо: “Ich wußte schon, daß die alte Katze immer etwas gegen uns hat und, wo sie kann, meiner Mutter einen Hieb gibt” (L.Thoma 1986:51). „Die alte Katze“ – стара кішка - мається на увазі тітка в цьому контексті, але якщо в німецькій мові “кішка” - хитра, розумна, підступна, то в українській мові такі якості має лисиця. “Den Hieb geben“ – давати стусана, але це тілесне пошкодження, в тексті йдеться про моральні образи. Застосовуючи лексичні трансформації і враховуючи всі міжкультурні конотації перекладаємо: “Я вже знав, що стара лисиця завжди щось мала проти нас і, коли могла, намагалась допекти матір”.

Досягнення міжкультурного, міжмовного взаєморозуміння великою мірою залежить від компетентності перекладача, який повинен не тільки добре володіти іноземною і рідною мовами, але й розуміти та знати культуру, звичаї, історію свого народу і народу, мову якого він використовує при перекладі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Комісаров В.Н. Современное переводоведение. – М.: Изд-во «ЭТС», 2001.- 421с.
2. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. М.: Изд-во «Международные отношения», 1974.- 216 с.
3. Скаб М.В. Національна специфіка мовного вираження функціональної сфери апеляції та особливостей її перекладу //Вісник Київського лінгвістичного університету.-Київ. 2002.- Т.5, №1.-С.44-48.
4. Deutsche Erzähler des 20. Jahrhunderts.-Wilhelm Heyne Verlag, München, 1986.- 716 с.
5. Kästner E. Die Zeit fährt Auto.- Verlag Philipp Reclam jun. Leipzig, 1978.- 255 с.
6. Meier G. Land der Winde.- Suhrkamp Verlag, 1997.- 134 с.

Надійшла до редколегії 18 березня 2003р